

Contribucions del professor Joaquim Torrens-Ibern als estudis de Psicologia a Catalunya

Miquel Siguan i Soler*

Quan l'any 1962 em vaig fer càrrec de la càtedra de Psicologia de la Facultat de Lletres de la Universitat de Barcelona, ja tenia la intenció de potenciar l'ensenyament d'aquesta disciplina fins a convertir-la algun dia en una llicenciatura completa. Companys meus a la Universitat de Madrid treballaven en la mateixa direcció, i seguint l'exemple del que ja existia a Madrid vaig començar per establir, amb el nom d'Escola de Psicologia, el que avui en diríem un postgrau. És clar que aleshores les coses eren ben diferents d'ara, i per establir el tal postgrau amb l'únic que comptava era amb l'autorització del rector i literalment res més que l'entusiasme i la il·lusió d'unes quantes persones. No em va ser difícil trobar les persones adequades per fer-se càrrec de les diferents assignatures, amb una sola excepció, l'Estadística. Atès que en aquells anys una part important de les aplicacions de la Psicologia es basaven en tests, el seu tractament estadístic era important, però, a més d'aquesta raó intrínseca, jo tenia encara altres motius per buscar un bon professor d'Estadística: el primer, que la insistència en l'Estadística deixava clar que la Psicologia no era una qüestió de "lletres", sinó que pretenia un rigor científic que la insistència en una assignatura matemàtica deixava clar. I una segona raó era que el principal impulsor de la Psicologia a la Universitat de Madrid era el professor Yela, que havia passat una temporada a Chicago al costat de Thurstone, uns dels iniciadors de l'anàlisi factorial, i que havia introduït a Espanya les darreres novetats en aquest camp.

Em vaig dirigir doncs a la Facultat de Ciències, on el degà era precisament el professor Sales, catedràtic d'Estadística i amic meu des dels anys d'estudiant, i ell em va presentar alguns dels seus ajudants, estadístics extraordinàriament competents en l'àmbit de la teoria, però ben poc interessats per l'estadística aplicada. En altres llocs la situació no era gens brillant, i no sabia on dirigir-me, quan algú em va fer saber que a l'Escola d'Enginyers hi havia una càtedra d'estadística. I allí em vaig dirigir, amb la

* Catedràtic Emèrit de la UB.

sorpresa que hi vaig trobar una persona que no sols es dedicava a l'Estadística aplicada sinó que estava disposat a col·laborar en el meu projecte, i fins a fer-se càrrec ell mateix de l'ensenyament. Jo vaig fer-li notar que l'alumnat seria totalment ignorant en matemàtiques, i la retribució ridícula, però ell va insistir i efectivament durant un temps el professor d'Estadística de l'Escola de Psicologia va ser el professor Torrens-Ibern. Aviat els seus ajudants i col·laboradors, Pere Batallé i Josep Maria Domènech, s'hi van afegir, i van ser ells qui es van fer càrrec de l'ensenyament de l'Estadística quan l'any 1968 es va iniciar la llicenciatura en Psicologia. Pere Batallé va redactar una tesi doctoral molt original sobre l'origen i el desenvolupament de la noció de probabilitat a la infància, mostrant com, enfront del que havia dit Piaget, els nens són capaços molt aviat de manejar la noció de probabilitat. Amb el temps ens va deixar per incorporar-se a la direcció d'ESADE, on segueix. En Josep Maria Domènech va passar una temporada a París familiaritzant-se amb les aplicacions de l'Estadística a la Medicina, i a la tornada va passar un temps col·laborant amb la Facultat de Medicina, fins que es va incorporar al professorat de la Facultat de Psicologia de l'Autònoma. En tot cas, cal dir que els dos han fet honor al mestratge del Dr. Torrens, i que, gràcies al seu impuls inicial, l'ensenyament de l'Estadística a les Facultats de Psicologia, tant de la UB com de l'Autònoma, s'ha mantingut a un gran nivell.

Però la relació de Torrens-Ibern amb la Psicologia era més antiga i més intensa que la que representa haver col·laborat en la introducció de l'Estadística en el seu ensenyament universitari. I és una relació que ni a la seva biografia a la *Gran enciclopèdia catalana* ni en alguns assaigs biogràfics que s'han publicat he vist que s'hi faci referència.

No estarà de més recordar que, des del començament de la industrialització, Barcelona i el conjunt de Catalunya s'havien convertit en centres d'agitació social, i que des de molt aviat hi hagué qui cregué que la repressió no podia oferir la solució i que calia portar a cap polítiques socials. En aquesta línia es pot citar que la Diputació de Barcelona presidida per Prat de la Riba va posar en marxa l'Escola del Treball i el complex de l'anomenada Escola Industrial al carrer Urgell, on ja s'havia instal·lat també l'Escola d'Enginyers, un complex d'edificis conegut popularment per "Can Batlló" del nom de la fàbrica que hi havia abans i de la qual es manté la xemeneia, lloc que els més vells anomenaven "Els Ametllons", del nom de la masia que hi havia abans de la fàbrica. La mateixa Diputació hi va afegir el Secretariat d'Aprenentatge, convertit després en Oficina de Selecció i Orientació Professional, a la qual s'hi va incorporar el Dr. Emili Mira, que aviat es convertiria en el seu director. A les darreries de la Dictadura de Primo de Ribera i en un intent de col·laboració amb les noves forces socials, el Govern espanyol, al mateix temps que regulava la formació professional, va crear els instituts psicotècnics de Madrid i de Barcelona, aquest últim convertit després de la proclamació de la República en Institut Psicotècnic de la Generalitat, sempre sota la direcció del Dr. Mira i sempre en el conjunt d'edificis del carrer Urgell.

Per aquells dies, el jove Torrens, que tot just ha acabat la carrera d'enginyer i està molt influït per Carles Cardenal, que a l'Escola d'Enginyers ensenya una assignatura titulada Higiene, sanitat i psicotècnia industrial, a qui ell qualifica de mestre i amic, i pro-

bablement per influència seva, entra en contacte amb l'Institut Psicotècnic, i tot seguit –és l'any 1933 i té per tant 24 anys– anuncia la celebració d'un Seminari d'Organització Industrial organitzat en col·laboració per l'Escola d'Enginyers i per l'Institut Psicotècnic. L'any següent, Carles Cardenal publica un article a la *Revista de Psicologia i Pedagogia*, editada conjuntament per l'Institut Psicotècnic i la Universitat de Barcelona, sobre el coeficient d'interrelació de Pearson, i poc després Torrens, com a president de la secció d'Economia i Sociologia de l'Associació d'Enginyers, anuncia la creació de l'Institut de Seguretat Industrial, en el qual col·laboren l'Associació d'Enginyers i l'Acadèmia de Medicina. I l'any 1935, gairebé en plena guerra, publica, a la mateixa *Revista de Psicologia i Pedagogia*, un article titulat “Les mesures de relació més aptes per a esser utilitzades en l'estadística biològica” i subtitulat “al meu mestre i amic Carles Cardenal i Pujals. In memoriam”, ja que havia mort prematurament molt poc abans.

Com ja es desprèn del seu títol, l'article pretén posar a l'abast d'un públic no especialitzat, de persones interessades per la Psicologia i la Pedagogia, el que són les mesures estadístiques de correlació entre variables que se suposen d'alguna manera relacionades, i concretament com es calcula el coeficient de correlació de Pearson. I ho fa amb dos exemples: el primer, posant en relació perímetre toràcic i pes a partir de les dades antropomètriques de 600 individus que havien participat en unes proves per a la selecció de guàrdies municipals a l'Institut Psicotècnic, i el segon, posant en relació altura i pes en una població de 2.400 nens i adolescents de sexe masculí que havien passat diferents proves a l'Institut Psicotècnic de Barcelona i a l'Oficina Psicotècnica Municipal de Sabadell, que era una espècie de sucursal del de Barcelona. La font de les dades és una prova suplementària de la forta implicació de Torrens amb les tasques estadístiques de l'Institut.

Acabada la guerra s'exilia a París i allí es manté en contacte amb l'Estadística i amb les seves tècniques d'aplicació, concretament amb l'anàlisi factorial. I això requereix una explicació. Des que a finals del segle XIX una bona part dels psicòlegs opten per una Psicologia empírica i experimental, s'obre la possibilitat, o millor la necessitat, d'utilitzar les Matemàtiques en la interpretació dels resultats. Els primers esforços per aplicar les Matemàtiques, i concretament l'Estadística, a la recerca i a les aplicacions psicològiques es van fer a Anglaterra, i els noms més coneguts van ser els de Pearson i Spearman (1863-1945), autor de *The abilities of man* (1927) i primer introductor de l'anàlisi factorial en l'estudi de la intel·ligència, en la qual identifica un factor G d'intel·ligència general. Més endavant, Thurstone (1887-1950) als Estats Units, i concretament a la Universitat de Chicago, introdueix l'anàlisi plurifactorial en l'obra *The vectors of the mind* (1934, 1935), distingint en la intel·ligència diferents factors: intel·ligència abstracta, verbal, espacial... una explicació que després va estendre a altres aspectes de l'individu. Ja he dit que el meu col·lega Yela havia treballat al costat de Thurstone a finals dels anys quaranta. En aquell temps Torrens-Ibern estava a París, on s'havia exiliat en finalitzar la Guerra Civil Espanyola i on seguia al corrent de les novetats en la ciència estadística, i a París hi havia psicòlegs com Reuchlin que coneixien i aplicaven l'anàlisi factorial, de manera que Torrens va tenir ocasió d'estudiar la

nova tècnica i d'adonar-se de les possibilitats que tenia en altres camps d'aplicació de l'Estadística. I quan el 1950 torna a Barcelona segueix interessant-se pel tema i no sols s'hi interessa sinó que escriu un llibre sobre ell: *Modèles et méthodes de l'analyse factorielle* (Dunot. París 1972). El llibre està escrit en francès, bé perquè la seva esposa era belga i el francès era la seva llengua familiar, bé perquè a Espanya cap editor estava disposat a publicar un llibre sobre aquest tema, o per les dues raons alhora. En tot cas, el llibre és una presentació de l'anomenada anàlisi factorial en les seves diferents formulacions i de les seves possibles aplicacions, probablement la presentació més completa que mai s'hagi publicat. Ell mateix se n'adona, i ho fa constar al final del llibre, que les facilitats per fer càlculs complexos que oferien els ordinadors que estaven arribant al mercat aviat deixarien enrere el mètode factorial per substituir-lo per anàlisis més sofisticades, com efectivament així ha ocorregut. Però ningú li pot negar el mèrit d'haver estat el primer divulgador de les aplicacions de l'estadística a casa nostra.

Referències bibliogràfiques

- Cardenal, C. (1934). "Una tècnica abreujada per a obtenir simultàniament els coeficients d'interrelació de Pearson entre un nombre qualsevol de proves". *Revista de Psicologia i Pedagogia*, II (7), 257-284.
- Siguan, M. (1981). *La psicologia a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- Spearman, C. E. (1927). *The abilities of man*. New York: The Macmillan Company.
- Thurstone, L. L. (1934). The Vectors of Mind. *Psychological Review*, 41, 1-32.
- Thurstone, L. L. (1935). The Vectors of Mind. Chicago: The University of Chicago Science Series. University of Chicago Press.
- Torrens-Ibern, J. (1935). Les mesures de relació mes aptes per a esser utilitzades en l'estadística biològica. *Revista de Psicologia i Pedagogia*, VII (17), 1-22.
- Torrens-Ibern, J. (1972). *Modèles et méthodes de l'analyse factorielle*. Paris: Dunot.